

УДК 378:37.013:379.8

**СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО РОБОТИ В ЛІТНІХ ОЗДОРОВЧИХ ТАБОРАХ**

С.І.Цуприк

***Анотація.** У статті на основі аналізу педагогічної літератури з'ясовано структурні компоненти та зміст підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів до роботи в літніх оздоровчих таборах, а також розглянуто критерії та рівні готовності.*

***Ключові слова:** підготовка студентів, літні оздоровчі табори.*

***Аннотация.** В статье на основании анализа педагогической литературы раскрыты структурные компоненты и содержание подготовки студентов высших учебных заведений к работе в летних оздоровительных лагерях, а также рассмотрены критерии и уровни готовности.*

***Ключевые слова:** подготовка студентов, летние оздоровительные лагеря.*

***Summary.** The essence and the content of the students' preparation have been determined in the article; a structure, criterions and levels of students' readiness for work at the summer health camps have been defined.*

***Key words:** students' training, summer health camps.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування вищої школи, відповідно до положень Болонської конвенції, особливого значення набувають питання підготовки висококваліфікованих педагогів-фахівців, підвищення ролі їхніх професійно-особистісних якостей, що забезпечуватимуть успішність у професійній самореалізації.

Реформування всіх напрямків освіти у педагогічному ВНЗ потребує суттєвого вдосконалення системи підготовки студентів до роботи в літніх оздоровчих таборах. У зв'язку з цим виникла необхідність переосмислення цілей, завдань і змісту підготовки майбутніх фахівців, традиційних підходів до діяльності дитячих оздоровчих закладів з метою забезпечення активного відпочинку, орієнтованого на гуманізацію виховання, налагодження суб'єкт-суб'єктних стосунків дітей і дорослих, застосування сучасних технологій і методів педагогічного впливу на особистість, створення умов для розвитку вихованців, їхніх здібностей та інтересів.

Досвід показує, що найчастіше роль вихователя, вожатого в оздоровчому таборі зводиться до забезпечення контролю за дотриманням усіма дітьми режимних вимог та правил поведінки. Нерідко педагоги не мають достатнього рівня теоретичної підготовки, спостерігається нестача організаторських, комунікативних, прогностичних, діагностичних умінь. Особистісна незрілість багатьох студентів негативно позначається на результатах виховної роботи.

Поширеними проблемами студентів під час проходження позашкільної практики є відсутність досвіду виховної роботи та творчого підходу до виконання завдань, невміння організувати дозвілля в умовах фізичної активності, стереотипність мислення, повна розгубленість при спілкуванні з дітьми, які мають певні хвороби та залежності.

Усе це становить педагогічну проблему, для розв'язання якої потрібні підготовлені фахівці з організації літнього відпочинку дітей. **Метою** даної статті є змістовий аналіз поняття «підготовка» майбутніх педагогів до роботи в літніх оздоровчих таборах, виявлення змісту його структурних компонентів, а також розгляд критеріїв і рівнів готовності студентів.

Виклад основного матеріалу. З метою визначення сутності та змісту підготовки студентів до роботи з дітьми в літній період, необхідно охарактеризувати особливості діяльності оздоровчих таборів. Важливим документом, який регламентує аспекти їхньої діяльності є «Типове положення про дитячий оздоровчий заклад», де зазначено, що «оздоровчий табір є позашкільним оздоровчо-виховним закладом і створюється ... з метою організації змістовного дозвілля і відпочинку, зміцнення здоров'я, задоволення інтересів і духовних запитів дітей, підлітків і учнівської молоді» [8, 11].

Робота з дітьми у таборах є частиною позашкільної педагогічної діяльності, яка розглядається дослідниками як освітньо-виховні заняття і культурно-просвітницькі масові заходи, що проводяться у позашкільних закладах з метою задоволення різнобічних культурних інтересів і запитів дітей, розвитку їхньої самодіяльності та творчих здібностей, розумної організації дозвілля [4, 170].

Педагогічна діяльність вожатого, вихователя полягає в тому, що за порівняно короткий термін він не лише повинен товаришувати з дітьми, завойовувати в них авторитет, а й згуртувати, об'єднати незнайомих раніше дітей, створити колектив, де б панували взаєморозуміння та взаємопідтримка. Для досягнення успіху в цій нелегкій справі потрібна ґрунтовна професійна підготовка.

Енциклопедія професійної освіти визначає «професійну підготовку» як процес професійного розвитку фахівця, що забезпечує набуття базових знань, умінь, навичок і якостей, практичного досвіду і норм поведінки, що створює умови успішної роботи у царині певної професії» [10, 390].

М.Фіцула виділяє п'ять видів загальнопедагогічної підготовки вчителя: психолого-педагогічну, методичну, інформаційно-технологічну, практичну, соціально-гуманітарну [9, 31]. Практична професійна підготовка майбутніх учителів розглядається в його дослідженнях як оволодіння вміннями організації виховного процесу та можливість формування готовності до професійної діяльності, формування потреби в нових теоретичних та методичних знаннях, засвоєння передового педагогічного досвіду [9, 5].

Проблема підготовки студентів до роботи з дітьми в оздоровчих закладах розглядалась у психолого-педагогічній літературі досить різнобічно: психологічні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів (О.Яковліва, Т.Яценко); методична підготовка до роботи з дітьми в літній період (М.Сисоєва, О.Столяренко, С.Шмаков); формування у студентів педагогічних здібностей для роботи з дітьми (А.Кірпічнік, С.Кульневич, В.Ліщинський, А.Лутошкін, Р.Немов, В.Оржиховська, О.Пилипенко); соціально-психологічна підготовка вчителя до роботи з важковиховуваними дітьми в оздоровчому таборі (З.Зайцева, Є.Рогов, Н.Хамська, І.Холковська), підготовка до спортивно-оздоровчої та туристично-краєзнавчої роботи вихователя (В.Бочарова, В.Доценко, М.Коваль, Т.Нечипоренко, М.Фрідман, М.Чумакова, Б.Ширвиндт).

Аналіз наукових досліджень цієї проблеми дав змогу визначити, що *підготовка студентів до*

роботи в літніх оздоровчих таборах становить важливу частину загальної фахової підготовки, результатом якої є позитивне ставлення до професії, усвідомлення мотивів і потреб студентів у роботі в дитячих таборах, наявність професійно-важливих якостей особистості, її соціальної зрілості, почуття відповідальності за власну діяльність, а також відповідні знання, вміння і навички.

Мета підготовки студентів до роботи в літніх оздоровчих таборах полягає у розширенні, поглибленні й закріпленні професійно-педагогічних знань, у набутті досвіду самостійної організації життя та діяльності тимчасового дитячого колективу, в удосконаленні умінь і навичок з методики виховної роботи з дітьми в умовах літніх канікул, у виявленні стійкого інтересу та поваги до професії педагога, у виробленні творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності, а також потреби у самопізнанні, самоосвіті й самовдосконаленні [3, 74-75].

Таким чином, змістом підготовки студентів до роботи в літніх таборах є ознайомлення з умовами побуту, правилами внутрішнього розпорядку, традиціями оздоровчого закладу, плануванням роботи дитячого колективу; формування органів самоврядування; вивчення специфіки проявів вікових та індивідуальних особливостей дітей, стану їхнього здоров'я, умов життя та виховання; організація самообслуговування, колективно-творчої діяльності за всіма напрямками виховання; забезпечення активного відпочинку дітей, дотримання режиму проведення санітарно-оздоровчої та індивідуальної виховної роботи з ними.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми та узагальнення накопиченого практичного досвіду дав можливість виділити теоретичний та практичний блоки підготовки студентів до роботи в літніх оздоровчих таборах. Теоретична підготовка студентів до професійної діяльності здійснюється протягом усього навчання у ВНЗ, особливо під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін. Практична підготовка студентів до роботи в літніх оздоровчих таборах здійснюється під час інструктивно-методичного табірної збору та проходження позашкільної педагогічної практики.

Наступним етапом нашого дослідження є розгляд структури готовності майбутніх вихователів до роботи в літніх оздоровчих таборах.

На сьогоднішній день накопичено значний теоретичний та експериментальний матеріал щодо формування готовності особистості до різних видів діяльності. Науковці використовують різні підходи до вирішення даної проблеми, пропонуючи систему різноманітних завдань, розробляючи напрямки формування готовності до того чи іншого виду діяльності. Проте не у кожному науковому дослідженні розглядаються компоненти, критерії та рівні сформованості згаданої готовності.

Проблему готовності до будь-якої дії досліджували педагоги і психологи. При цьому перші акцентують увагу на виявленні факторів і умов, дидактичних і виховних засобів, які забезпечують можливість цілеспрямовано керувати підготовкою студентів. Праці психологів в основному присвячені встановленню характеру зв'язків і залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності особистості.

Дослідники детально розглядали структуру готовності особистості до різних видів діяльності, сформулювали поняття готовності до праці, визначили його зміст, основні параметри й умови, що впливають на її динаміку і стійкість (Б.Ананьєв, М.Дяченко, Л.Кандилович, А.Линенко, В.Моляко, С.Рубінштейн). Однак, незважаючи на це, і донині відсутній загальноприйнятий погляд на сутність поняття «готовність». Ця обставина змусила нас проаналізувати сучасні науково-педагогічні праці вчених, у яких розглядається дане поняття.

Б.Ананьєв та С.Рубінштейн розглядають готовність до діяльності як наявність здібностей, Ю.Кулюткін та Г.Сухобська – як здатність людини визначати мету та способи її досягнення, здійснювати самоконтроль, К.Платонов – як якість особистості [1; 2; 6; 7].

У багатьох дослідженнях «готовність» трактується здебільшого як якісна характеристика рівня підготовки особистості до діяльності. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки домінує підхід до визначення готовності як стану особистості, що забезпечує успішний перехід від системи навчання у ВНЗ до професійної діяльності. На думку дослідників цієї проблеми, готовність «виникає внаслідок досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб, пов'язаних з нею, об'єктивації її предмета і способів взаємодії з ним» [5, 227]. До того ж З. Курлянд розрізняє ситуативну і тривалу готовність.

З огляду на зазначене, можна дійти висновку, що готовність до діяльності – це полікомпонентне утворення, яке включає в себе психологічну, педагогічну, предметну підготовку, а також сформованість певних особистісних якостей фахівця. З позицій особистісно-діяльнісного підходу, готовність до професійної діяльності розглядається в єдності її мотиваційної, емоційно-вольової та операційної сфер. При цьому вона характеризується як суттєва передумова цілеспрямованої діяльності.

Отже, досліджуючи в різних аспектах зміст феномена готовності, всі науковці погоджуються з тим,

що готовність – це один із психічних станів людини, що виражає суть спрямованості особистості на діяльність, а стан психологічної готовності – це складна діалектична структура, яка є якістю особистості й характеризується сукупністю інтелектуальних, емоційних, мотиваційних і вольових складових психіки людини в її співвідношенні із зовнішніми умовами та майбутніми завданнями.

Аналіз наукових праць з досліджуваної проблеми дав змогу визначити, що готовність до педагогічної діяльності в літніх оздоровчих таборах становить цілісну характеристику особистості. Її структура ґрунтується на таких компонентах: 1) особистісні якості вихователя (психологічні та професійно важливі); 2) професійна спрямованість (сукупність мотивів педагогічної діяльності; інтерес до неї, ціннісні орієнтації); 3) знання, необхідні для роботи в літніх оздоровчих таборах; 4) уміння як рівень майстерності у використанні набутих знань.

Виходячи зі змісту діяльності вожатих, визначено такі основні критерії та показники готовності студентів до роботи в літніх оздоровчих таборах: особистісний (професійні та особистісні якості: любов до дітей, відповідальність, вимогливість, почуття гумору, вольові якості, артистизм; психофізіологічні якості: здатність володіти високим темпом виконання роботи, миттєво вирішувати поставлені завдання, швидко переключатися з одного виду діяльності на інший та звикати до нової обстановки, здатність до саморегуляції), мотиваційний (інтерес до професії, потреба в спілкуванні з дітьми, прагнення до професійного самовизначення, самореалізації і самовдосконалення), когнітивний (психолого-педагогічні, методичні, спеціальні знання) та діяльнісний (гностичні, проєктивні, конструктивні, комунікативні, організаторські, діагностичні уміння).

Ці критерії охоплюють усі суттєві характеристики та структуру досліджуваного процесу. Показники кожного критерію визначались за результатами опитувань керівників оздоровчих закладів та спостережень за роботою вожатих у дитячих таборах.

Наступний етап нашого дослідження полягає у розробці та обґрунтуванні рівнів готовності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до роботи в літніх оздоровчих таборах.

Готовність студентів до роботи з дітьми під час літніх канікул доцільно розглядати на чотирьох рівнях: елементарному (низькому), репродуктивному (задовільному), продуктивному (достатньому) і творчому (оптимальному).

Елементарний рівень характеризується недостатньою сформованістю особистісних якостей студентів, відсутністю прагнення до самовдосконалення, усвідомлення мотиваційно-ціннісних орієнтацій; проявом байдужого ставлення до педагогічної діяльності та ігноруванням практики. Студенти мають поверхові знання або виказують відсутність знань про організацію літнього відпочинку дітей, про ефективні способи та прийоми педагогічної взаємодії, попередження та розв'язання конфліктних ситуацій, а також не прагнуть їх розширювати й поглиблювати. У них не сформовані гностичні, проєктивні, конструктивні, організаторські та комунікативні вміння.

У студентів з **репродуктивним рівнем** готовності до роботи в літніх оздоровчих таборах недостатньо сформовані особистісні якості, необхідні для організації дозвілля дітей в умовах літніх канікул, і немає потреби у самовдосконаленні. Спостерігається відсутність сумління в навчанні та активного інтересу до роботи з дітьми. Ціннісне ставлення до себе, до дітей, до етичних норм, до практики в таких студентів сформоване фрагментарно. Вони мають поверхові, не глибоко усвідомлені базові знання, володіють окремими гностичними, проєктивними, конструктивними, організаторськими і комунікативними вміннями, можуть їх застосовувати в типових ситуаціях, однак не вміють самостійно визначати адекватні способи і прийоми взаємодії в умовах реальної професійної діяльності. Представники даного рівня в основному репродукують елементи наявних методичних розробок, при цьому не можуть чітко прогнозувати можливі результати виховної роботи.

Студенти **продуктивного рівня** виявляють достатньо сформовані особистісні та професійно важливі якості. У них спостерігається нестійке прагнення до самовдосконалення, нечітке усвідомлення мотиваційно-ціннісних орієнтацій; інтерес до педагогічної діяльності. Майбутні вихователі мають необхідні знання, але не завжди прагнуть до їх розширення та поглиблення. Вони можуть методично грамотно проводити виховні заходи, однак знання та вміння ефективно застосовують за зразком чи в подібній ситуації, відчують труднощі в процесі вибору доцільних способів і прийомів педагогічної взаємодії з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей вихованців.

Творчий рівень готовності характеризується наявністю психологічної налаштованості на працю, необхідних особистісних якостей, уміння поєднувати особисте та суспільне, здатністю до самоаналізу та саморегуляції, прагненням до вдосконалення умінь і навичок; чітко усвідомленою структурою професійно-ціннісних орієнтацій, провідне місце в якій посідає орієнтація на ефективність професійної діяльності; сформованою позитивною мотивацією до виховної роботи в таборі; наявністю різнобічних, повних, міцних, глибоко усвідомлених знань та постійного прагнення до їх розширення і поглиблення;

розвиненими конструктивними, гностичними, проєктивними, організаторськи-ми і комунікативними вміннями, що адекватно застосовуються в мінливих ситуаціях педагогічної діяльності.

Отже, формування готовності майбутніх вихователів здійснюється послідовно: від елементарного до творчого рівнів, тобто поетапно.

Таким чином, ми дійшли **висновку**, що змістом підготовки студентів до роботи в літніх таборах є ознайомлення з умовами побуту, традиціями оздоровчого закладу, планування роботи дитячого колективу, формування органів самоврядування; вивчення специфіки проявів вікових та індивідуальних особливостей дітей; організація колективно-творчої діяльності за всіма напрямками виховання. Підготовка майбутніх вихователів здійснюється за двома блоками: теоретичним і практичним. Структуру готовності до роботи в літніх оздоровчих таборах слід розглядати в єдності таких компонентів: 1) особистісні якості вихователя; 2) професійна спрямованість; 3) знання, необхідні для роботи в літніх оздоровчих таборах; 4) уміння як рівень майстерності у використанні набутих знань. Критеріями та показниками готовності студентів до роботи в літніх оздоровчих таборах є такі: *особистісний* (уміле поєднання професійних та особистісних якостей, наявність необхідних здібностей, психофізіологічних властивостей, здатність до саморегуляції); *мотиваційний* (потреби в досвіді, спілкуванні з дітьми, самовизначенні і самореалізації, бажання працювати в колективі, інтерес до професії); *когнітивний* (психолого-педагогічні, методичні, спеціальні знання); *діяльнісний* (гностичні, проєктивні, конструктивні, комунікативні, організаторські, діагностичні уміння).

Готовність студентів до роботи в оздоровчих таборах характеризується чотирма рівнями: *елементарним* (низьким); *репродуктивним* (задовільним); *продуктивним* (достатнім); *творчим* (оптимальним). Окреслені компоненти, критерії та рівні готовності дають нам можливість цілеспрямовано керувати процесом підготовки майбутніх вихователів.

Література

1. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : В 2 т. Т. 1. / АПН СССР / Б. Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1980. – 232 с.
2. Кулюткин Ю. Н. Моделирование педагогических ситуаций / Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобская. – Л. : ЛГУ, 1984. – 156 с.
3. Навчальні програми: педагогіка школи, історія педагогіки, методика виховної роботи, основи педагогічної майстерності, педагогічна практика / М. І. Сметанський, В. І. Шахов, В. М. Галузяк та ін. – Вінниця : «Континент-Прим», 2004. – 116 с.
4. Педагогический словарь / Под ред. И. А. Каирова, Н. К. Гончарова, Н. Д. Казьмина и др. В 2-х т. - Том 1. –М. : Издательство Академии педагогических наук , 1960. – 774 с.
5. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; За ред. З. Н. Курлянд. – 3-є вид. перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 495 с.
6. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 256 с.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 720 с.
8. Типове положення про дитячий оздоровчий заклад // Завуч. – 2006. – № 12 (270) квітень. – С. 3-14.
9. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан», 2005. – 168 с.
10. Энциклопедия профессионального образования : В 3-х т. : Т. 2. / Под ред. С. Я. Батышева. – М. : АПО, 1999. – 440 с.